

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA’LIM, FAN
VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

URGANCH DAVLAT UNIVERSITETI

ILM SARCHASHMALARI

Jurnal O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasining FILOLOGIYA, FALSAFA, FIZIKA-MATEMATIKA hamda PEDAGOGIKA fanlari bo‘yicha doktorlik dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrdir.

7.2023

научно-теоретический, методический журнал
Издаётся с 2001 года

Urganch – 2023

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning "O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-5712-sonli farmoni.
3. Xalqaro tadqiqotlarda boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'qish savodxonligini baholash. Metodik qo'llanma, T., 2019.
4. Ona tili va o'qish savodxonligi. 2-sinf, 2-qism, T., 2021.
5. <https://www.uzreport.news/society/>
6. <https://new.tdpu.uz/news/7168>
7. <http://marifat.uz/marifat/ruknlar/fan/3305.htm>

**Yusupbaeva Amangul Saparboyevna (Chirchiq davlat Pedagogika universiteti
"Jismoniy madaniyat metodikasi" kafedra o'qituvchisi)
YOSH AVLODNI TARBİYALASHDA SOĞ'LOM TURMUSH TARZINI TARG'IB QILISH
XUSUSIDA**

***Annotatsiya.** Maqolada jamiyatimizda sog'lom turmush tarzini shakllantirish, aholining, ayniqsa, yosh avlodning jismoniy tarbiya va ommaviy sport bilan muntazam shug'ullanishi uchun zamon talablariga mos shart-sharoitlar yaratilganligi, sport musobaqalari orqali yoshlarda o'z irodasi, kuchi va imkoniyatlariga bo'lgan ishonchni mustahkamlash, mardlik va vatanparvarlik, ona-Vatanga sadoqat tuyg'ularini kamol toptirish masalalari yoritib berilgan.*

***Аннотация.** В статье создаются условия для формирования здорового образа жизни в нашем обществе, для населения, особенно подрастающего поколения, для регулярного занятия физической культурой и массовым спортом, укрепления доверия, укрепления мужества и патриотизма, улучшения чувств верности родине.*

***Annotation.** The article creates conditions for the formation of a healthy lifestyle in our society, for the population, especially the younger generation, for regular physical education and mass sports, building confidence, strengthening courage and patriotism, improving feelings of loyalty to the motherland.*

***Kalit so'zlar:** sog'lom turmush tarzi, mardlik va vatanparvarlik, ona-Vatanga sadoqat, iqtidorli sportchi.*

***Ключевые слова:** здоровый образ жизни, мужество и патриотизм, верность Родине, талантливыи спортсмен.*

***Key words:** healthy lifestyle, courage and patriotism, loyalty to the motherland, talented athlete.*

Kirish. O'zbekistonda keyingi yillarda amalga oshirilayotgan keng ko'lamli islohotlarning mazmun-mohiyati, birinchi navbatda, iqtisodiyotimizning barcha tarmoqlarini jadal sur'atlar bilan izchil rivojlantirishdan iborat. Bu vazifani muvaffaqiyatli amalga oshirishda tarmoqlar uchun chuqur bilim va amaliy ko'nikmalarga ega salohiyatli yosh kadrlarni tayyorlash alohida o'rin egallaydi.

Bugungi kunda mamlakatimizda, ayniqsa, oxirgi yillarda, barcha sohalar kabi, jismoniy tarbiya va sportda ham tub islohotlar amalga oshirilmog'da. Bu borada mamlakatimiz rahbarining bir necha qaror va farmonlari qabul qilindi. Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev o'zining "Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi kitobida jismoniy tarbiya va sportni yanada rivojlantirish, aholi salomatligini ta'minlashda muhim omildir", deb baho bergan. Shu bilan bir qatorda, 2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasining rivojlantirish maqsadida; "Jismoniy tarbiya va sport bilan muntazam shug'ullanadigan fuqarolarining sonini oshirish" ko'rsatilib, jismoniy tarbiya va sport bilan muntazam shug'ullanadigan aholi sonini 2026-yilda 33 foizga chiqarish belgilangan. Shavkat Mirziyoyevning joriy yilning 2022-yil 1-apreldagi ommaviy sportni rivojlantirishga bag'ishlangan maxsus yig'ilishida, 7 yoshdan 30 yoshgacha bo'lgan yoshlarni ommaviy sport bilan shug'ullanuvchilar sonini 6 millionga yetkazish bo'yicha alohida ko'rsatmalar berildi.

Davlatimiz rahbarining bu sohaga berayotgan katta e'tibori bejiz emas. Chunki bu soha strategik ahamiyatga ega bo'lib, mamlakat aholisining kasallikka chalinishining oldini olishda, pandemiya vaqtida odamlarni undan himoyalash qobiliyatlarini oshirib, sog'ligini mustahkamlashda, shaxsni har tomonlama jismoniy va ma'naviy kamol topishida, samarali mehnat qilishga hamda vatan himoyasiga tayyor bo'lishda, inson jismoniy imkoniyatlarini ro'yobga chiqarishlar orqali mamlakatni taraqqiy etishida o'rni beqiyosligi kun sayin oydinlashmog'da [1].

Mamlakatimizda aholi turmush farovonligini oshirish davlat siyosatining bosh masalasi hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev rahbarligida olib borilayotgan islohotlarning mazmun-mohiyati ham mamlakat aholisining turmush farovonligini oshirishga qaratilgan. Aholi salomatligini saqlash va mustahkamlash bugungi kunning eng asosiy masalalaridan biri bo'lib, bunda jismoniy

tarbiya va sportga alohida e'tibor qaratilmoqda. Bularni inobatga olgan holda, aholining sog'lom turmush tarzini shakllantirish, ayniqsa, yosh avlodning jismoniy tarbiya va sport bilan muntazam shug'ullanishi uchun zamon talablariga mos shart-sharoitlar yaratish, sport musobaqalari orqali yoshlarda o'z irodasi, kuchi va imkoniyatlariga bo'lgan ishonchni mustahkamlash, mardlik, vatanparvarlik, ona-Vatanga sadoqat tuyg'ularini kamol toptirish, shuningdek, yoshlar orasidan iqtidorli sportchilarni saralab olishni tizimli tashkillashtirish hamda jismoniy tarbiya va ommaviy sportni yanada rivojlantirishga yo'naltirilgan keng ko'lamli ishlar amalga oshirilmoqda [3].

Salomatlik inson hayotining muhim tarkibiy qismidir. Bugungi kunda u murakkab, ko'p bosqichli va ko'p ko'rsatkichli tushuncha bo'lib, rivojlangan davlatlar siyosatining ustuvor yo'nalishiga aylantirilgan. Jahon Sog'liqni saqlash tashkiloti (JSST) tomonidan berilgan ta'rifga ko'ra, salomatlik insonda nafaqat kasallik yoki nogironlikning yo'qligi emas, balki to'liq jismoniy, ruhiy va ijtimoiy farovonlik holati sifatida ta'riflangan. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 30-oktabrdagi "Sog'lom turmush tarzini keng tatbiq etish va ommaviy sportni yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-6099-sonli farmonida quyidagilar sog'lom turmush tarzini hayotga keng tatbiq etish va ommaviy sportni yanada rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari sifatida belgilangan [2]:

- ◆ bunda har bir oila, mahalla va tuman (shahar)da, maktabgacha, umumiy o'rta, o'rta maxsus, professional va oliy ta'lim muassasalarida hamda boshqa tashkilotlarda jismoniy tarbiya va ommaviy sport bilan shug'ullanishga shart-sharoitlar yaratish;

- ◆ ommaviy sportni rivojlantirish bo'yicha oilalar, sinflar, mehnat jamoalari va hududlar o'rtasida sport musobaqalarini muntazam ravishda o'tkazish;

- ◆ aholi turli guruhlarning sog'lom ovqatlanishga bo'lgan ehtiyojlarini qondirishni ta'minlaydigan shart-sharoitlar yaratish;

- ◆ aholi o'rtasida sog'lom ovqatlanish madaniyatini keng targ'ib qilish, shu jumladan, tartibsiz va kechki uyqu oldidan ovqatlanish odatlaridan voz kechish;

- ◆ sanitariya-gigiyena qoidalariga rioya etilishini oilalar, mahallalar, maktabgacha ta'lim va umumta'lim muassasalari darajasida sog'lom turmush tarzining ajralmas qismi sifatida targ'ib qilish;

- ◆ ta'lim tashkilotlari va boshqa turdagi barcha muassasalarda jismoniy tarbiya va sport bilan shug'ullanish uchun zamonaviy moddiy-texnika bazasini shakllantirishdir.

Bu vazifalarning ijrosini ta'minlash maqsadida Respublika bo'yicha "Sog'lom turmush tarzi" platformasi, aholining sog'lom turmush tarzini qo'llab-quvvatlash va jismoniy faolligini oshirish markazi faoliyati yo'lga qo'yilgan. "Sog'lom turmush tarzi" platformasidan foydalanuvchilarni rag'batlantirish, ularning sonini yanada oshirish hamda bu borada olib borilayotgan ishlar ko'lamini yanada kengaytirish maqsadida 2022-yilda davlat budjetidan 100 milliard so'm ajratilgan.

Shubhasiz, sog'lom turmush tarzini shakllantirishda jismoniy madaniyat mutaxassislarining o'rni kattadir. Bugungi kunda bu yo'nalishda ko'plab muammolar yig'ilib qolgan. Bu muammolarni hal qilish, sog'lom turmush tarzining zamonaviy ko'rsatkichlarini ishlab chiqish, ularni baholash, ilg'or xalqaro tajribalarni joriy qilish, dasturlash va zamonaviy kompyuter texnologiyalarni jismoniy tarbiya va ommaviy sport, sog'lom turmush tarzi jarayoniga tatbiq etish masalalari shular jumlasidandir. Bulardan tashqari, mutaxassislar tayyorlashda nazariya va amaliyotda ham o'ziga xos muammolar mavjud [4].

Sog'lom turmush tarzini shakllantirishda uni tashkil etuvchi omillarining mexanizmlarini chuqur o'rganib, takomillashtirib, ularni kishilarda o'z sog'ligiga bo'lgan e'tiborini hayotiy zaruriyat darajasiga olib chiqish muhim dolzarb muammodir. Buning uchun o'tmishga murojaat qilishimiz, asrlar osha turli xalq vakillari bu masalaga qanday ahamiyat berganliklarini bilishimiz juda muhimdir.

Albatta, sog'lom turmush tarzini shakllantirish masalasi bo'yicha turli yo'nalishlarda ilmiy izlanishlar olib borilgan. Jamiyatning rivojlanib, takomillashib borishida sog'lom muhit muhim rol o'ynaydi. Insonlar to'laqonli sog'lom turmush tarzini kechirish uchun ularga shart-sharoitlar yaratilib berilishi muhim masala hisoblanadi. O'sib kelayotgan yosh avlodning sog'ligi haqida g'amxo'rlik, ularda sog'lom turmush tarzi ko'nikmalarini rivojlantirish, mustaqil shug'ullanish hamda jismoniy salomatligini diagnostik nazorat qilish ko'nikmalarini singdirish pedagogik jarayonning ajralmas qismi hisoblanadi. Respublikada oxirgi yillarda jismoniy tarbiya va sportni ommalashtirish, aholi o'rtasida sog'lom turmush tarzini targ'ib qilish, imkoniyatlari cheklangan shaxslarning jismoniy reabilitatsiyasi uchun zarur shart-sharoitlar yaratish hamda mamlakatning xalqaro sport maydonlarida munosib ishtirok etishini ta'minlash borasida izchil chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda [5]. Shu bilan birga, jismoniy tarbiya va sport sohasida aholi sog'lig'ini mustahkamlashga ko'maklashadigan aniq dasturlarni amaliyotga joriy etish uchun raqobatbardosh kadrlarni tayyorlash tizimini tubdan isloh qilish, qo'shimcha shart-sharoitlar yaratish zarurati

oliy ta'lim tizimida yangi bakalavriat yo'nalishlari va magistratura mutaxassisliklarida o'qitiladigan fanlar tarkib va mazmunini qayta ko'rib chiqishni taqozo etadi.

Xulosa. Oliy o'quv yurtlarida yuqori darajali sportchilarni tayyorlash bilan birga, ko'proq ommaviy sport sog'lomlashtirish ishlariga e'tiborni qaratish, kishilarda sog'lom turmush tarzini shakllantirish, oilaviy musobaqalarni muntazam o'tkazish, jismoniy tarbiya darslarining mazmunli va sifatli o'tkazilishini ta'minlash yoshlarni sog'lom va barkamol inson hamda ilg'or bilimli mutaxassislar bo'lib yetishishiga asosiy omil bo'lib hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 24 январь ПФ-5924-сонли “Ўзбекистон Республикасида jismoniy tarbiya va sportni yanada takomillashtirish va ommalashirish chora-tadbirlari tўғrisida”gi farmoni.

2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 30 октябрь ПФ-6099-сонли “Соғлом турмуш tarzini keng tatbiq etish va ommaviy sportni yanada rivojlanitirish chora-tadbirlari tўғrisida”gi farmoni.

3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 3 ноябрь ПҚ-4877-сонли “Jismoniy tarbiya va sport sohasida kadrlar tayyorlash tizimini takomillashtirish va ilmiy salohiyatni oshirish chora-tadbirlari tўғrisida”gi qarori.

4. Юсупбаева А.С. Совершенство педагогических механизмов формирования здорового образа жизни в дошкольном образовании на основе физического воспитания «Мактаб ва хаёт» илмий-методик журнал, 3-сон, 2020 йил, с. 34.

5. Yusupbaeva A.S. Maktabgacha yoshdagi bolalarning jismoniy rivojlanishida harakatli o'yinlarni tashkil etish usullari. «Xalq ta'limi», 5-сон, 2021, 115-bet.

Raximov Atanazar (O'zbekiston Milliy universiteti professori, p.f.d., Chirchiq davlat Pedagogika universiteti tabiiy fanlar fakulteti dekani; atanazarkarimov@gmail.com),

Mirzaeva Nodira (Guliston davlat universiteti doktoranti, p.f.f.d., v.b. dotsent; nodirabegim.2018@mail.ru),

Bekchanova Nilufar Boltaboyevna (Urganch davlat universiteti tayanch doktoranti; bekchanova.nilufar88@gmail.com)

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIDA TABIATSHUNOSLIK G'OYALARI VA TUSHUNCHALARINI SHAKLLANTIRISH METODOLOGIYASI

Annotatsiya. Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarida tabiatshunoslik g'oyalari va tushunchalarini shakllantirish metodologiyasi haqida so'z boradi. Tabiatshunoslikka oid bilimlar va tushunchalar yordamida kichik yoshdagi o'quvchilar o'rganilayotgan narsa va hodisalarning mohiyatiga kirib borish usullari tavsiflanadi.

Аннотация. В данной статье говорится о методике формирования представлений и понятий о науке у младших школьников. С помощью знаний и понятий, относящихся к естествознанию, описываются способы проникновения в суть изучаемых вещей и явлений.

Annotation. This article talks about the methodology for the formation of ideas and concepts about science among younger students. With the help of knowledge and concepts related to natural science, ways of penetrating the essence of the studied things and phenomena are described.

Kalit so'zlar: metodika, biologik obyekt, tabiatshunoslik, kichik maktab o'quvchilari, sabab-oqibat munosabatlari, psixologik shakllanish.

Ключевые слова: методика, биологический объект, естествознание, младшие школьники, причинно-следственные связи, психологическое образование.

Key words: methodology, biological object, natural science, junior schoolchildren, cause-and-effect relationships, psychological education.

Kirish. Tabiatshunoslik tushunchalarining shakllanishi uzoq jarayondir. U kamdan kam hollarda bitta darsda tugaydi, chunki talabalar kurs va mavzuning turli joylarida bir xil obyektlar bilan uchrashishda davom etadilar. Tushunchaning kengayishi va chuqurlashishi tufayli uning bosqichma-bosqich rivojlanishi kuzatiladi.

Tushunchani o'rganilgan deb hisoblash mumkin, agar o'quvchi:

– uning ta'rifi va mazmunini, ya'ni, tushunchaning muhim belgilarini, belgilari o'rtasidagi bog'liqlik va munosabatni bilsa;

– o'rganilayotgan biologik obyekt yoki hodisa haqida obrazli tasavvurga ega bo'lishi;

– konsepsiyani ta'lim muammolarini hal qilishda mustaqil ravishda qo'llay olsa.

MUNDARIJA

FIZIKA-MATEMATIKA

Atamuratov Alimardon Abdirimovich, Bekchanov Sardor Ergash o'g'li, Abdullayeva Zaynabxon Ganjabov qizi. Parabolik riman sirtlarida analitik funksiyalarni yaqinlashtirish.....	3
Bozorov Zavqiddin Ravshanovich, Oltiyev Azizbek Bayramovich. Kimyoda matematika elementlaridan foydalanish.....	7
Qurbanov Davron Shavkatovich, Bekchanov Munisbek Mahmudovich, Yakubov Komlijon Ruzmetovich, Karajanov Smagul Jangaberganovich. α -Al ₂ O ₃ Qoplama yordamida CdTe/SE yupqa qatlamli quyosh elementlarining samaradorligini oshirish.....	11

FALSAFA

Karimova Ra'no Malikovna. Mustaqillik falsafasi – yangi O'zbekiston fenomenini rivojlantirishning g'oyaviy-mafkuraviy asosi.....	15
Dehqonova Muattar Ilhomovna. Dunyoni kasbiy o'ziga xos tarzda anglash g'oyasining yaratilish tarixi.....	16
Yaxyeva Sojida Abdurahimovna. Yoshlarda estetik madaniyat rivojlanishining falsafiy masalalari.....	19
Mamatqulov Rustam Ubaydullayevich. Manfaatlar tizimi va uni tashkil etuvchi elementlar.....	23
Jurayeva Gulshanoy Turdiyevna. Jadid ta'lim falsafasining milliy mafkura va milliy ta'lim taraqqiyotidagi o'rni.....	25
Xudjaqulova Feruza Raxmatovna. Mafkuraviy ong ijtimoiy ong tizimi sifatida.....	28

TILSHUNOSLIK

Nasirov Davranbek Palvannazirovich. Zamonaviy tilshunoslikda variabellik, variativlik hamda variantlilik muammosi.....	31
Oripova Kamolaxon Erkinjon qizi. Turli tizimli tillardagi antonimlarning semantik tahlili.....	34
Saliyeva Shaxlo Saydaliyevna. Turli tizimli tillarda okkazonalistik birikmalarning o'ziga xos xususiyatlari.....	36
Botirova Adiba Erkinovna. Lingvistik hamda qomusiy lug'atlar tuzishda muloqot uchun faol mustaqil so'z turkumlaridan foydalanish.....	38
Yuldasheva Dilorom Aliyevna. Morfologiyaning kognitivligi xususida ba'zi mulohazalar.....	40
Normatov Azamatbek Abduxalilovich. Sifat intensivligi darajalarining nutq ifodalanishiga ta'siri.....	43

ADABIYOTSHUNOSLIK

Ro'ziboyev Bobir Mirzaqulovich. Ma'naviy-axloqiy mavzudagi hikoyalarda yozuvchi mahorati masalasi.....	46
Axrorova Mahina Avazovna. Adabiy an'analar adabiyotshunoslikda madaniy-ijodiy dialog shakli sifatida.....	49
Kurbanova Saida. Shukrullo ijodining o'rganilishi.....	53

PEDAGOGIKA

Ergasheva Malohat Tursunovna. O'quvchilarda funksional savodxonlikni shakllantirishda xxi asr kompetensiyalarining roli.....	57
Alimov Elyor Kuriyaz o'g'li. Tarix fanini o'qitishda integrativ yondashuvning mohiyati.....	59
Masadiqova Zulfiyaxon Hamdamovna. Chet tili o'rganishda axborot resurslarining ahamiyati.....	62
Xolyigitova Baxor Kimsanboyevna. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining ijodiy qobiliyatlarini badiiy adabiyotlar asosida shakllantirishning samarali usullari.....	64
Umarov Komil Majitovich. O'smir voleybolchilarning mashg'ulot jarayonida harakatli o'yinlardan foydalanish samaradorligi.....	66
Turanova Iroda Egamberdi qizi. Boshlang'ich sinf o'quvchilarini xalqaro baholash dasturi talablariga tayyorlashning xususiyatlari.....	72
Yusupbaeva Amangul Sapparboyevna. Yosh avlodni tarbiyalashda sog'lom turmush tarzini targ'ib qilish xususida.....	75
Raximov Atanazar, Mirzaeva Nodira, Bekchanova Nilufar Boltaboyevna. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida tabiatshunoslik g'oyalari va tushunchalarini shakllantirish metodologiyasi.....	77
Utayev Zafar Muxtarovich. O'quv mashg'ulot guruhida qisqa masofaga yuguruvchilar mashg'ulotlarini tashkil etish usullari.....	79
Otamurodova Shamsu Qamar Otamurodovna. Ta'lim diversifikatsiyasi ijtimoiy zarurat sifatida.....	83
Xalillayev O'ktam Sobirjon o'g'li. Jismoniy tarbiya darslarini o'qitishda innovatsion texnologiyalar va interfaol usullardan foydalanishni anketalashtirish yordamida tahlil qilish.....	85
Niyozmatov Anvar. O'zbek xalq o'yinlari asosida o'quvchilarni ma'naviy tarbiyalashning pedagogik-psixologik omillari.....	88